Erdi Aroko arte estilo aldakuntzaz zenbait ohar

Maiz erabili da Euskal Herrira arte estiloak berandu heldu diren eritzia. Gure erresumari loturik holako usteak erabiltzean, badirudi, hamazazpigarren mendean Espainiak pinturaz ezagutu zuen aberastasuna dagoela jendearen buruan. Baina herri baten jokera juzgatzean une batzutako jarrerak ez du ikustekorik. Historian zehar ikuspegi zabalagoz begiratzen ikasi beharra dugu eta uste oker horiek baztertzeko adibide ederrik badugu Erdi Aroko arte estilo aldakuntzetan.

Gauza jakina da Santio erromes bideak nola indartu zuen elizagintza, arkitekturan bertan abantaila handiak eskainiz. Baina ahaztu ezinezkoa da garai hartako erregeek eta monastegi handietako ordenak ekarri zuten eragina, arkitekturazko obra handigintzaz estiloak indartuz eta finkatuz. Iberiar Penintsulan erromaniko estiloa hedatzea Nafarroako Santxo III.ari zor zaioa gehien, norbaitik zor izatekotan. Errege honek, arabeak ifarraldetik beheruntza botatzeaz Compostela-rako bide nagusia ideki zuen, baina horrez gainera, 1090.urtean Cluny-ko monjeak ekarri bai zituen San Juan de la Peña-ra, hau oraindik Nafarroarena zen garaian. Eta, Cluny zen garai hartan erromaniko estilo eredugarria gordetzen zuena. Gero, Santxo Ramirez izan zen San Juan de la Peña-tik Cluny-ko monje beltzak Leirera eroan zituena, eta handik zabaldu ziren beste monastegi batzutara berekin erreformak eroanaz, bai monastikoak eta bai artezkoak. Santxo III.ak eta, bere eraginez, bere semeak, aritu ziren eliza handiak eraikitzen. Besteak beste: Palencia-ko San Antolin, Jaka, Naxera, Leon-go San Isidoro, Frómista-ko San Martin eta abar.

Baina estilo aldakuntzen garaian berezienetakoa dugu Leireko Monastegia, beragan biltzen dituen arkitekturazko balioegatik. Bere lehen berriak 848. urtekoak ditugu, baina oraingo arkitektura zerbait geroxeagokoa. Orain denaren parterik zaharrenak elizpea eta elizburua ditu. Parterik berriena ordea, gotiko itxuraruntz joarren, erromaniko azken partekoa dugu. Burualdeak hiru zuloitarte ditu eta gainerakoak bat bakarra; baina parte honen solairupean erromaniko aurretiko aztarnak aurkitu dira, karolingio erakoak. Leireren ekaldeko arkitektura, elizpea eta burualdea, 1057. urtean konsagratua da. Beraz, clunyarrak ekarri baino lehenagokoa dugu. Baina, Leire zenez Nafarroako erregeen elizarik maiteena, bertan jartzeaz hartu zuten Cluny-koak ospea, beste toki batzutara nortasunez zabaltzeko.

Adierazi den bezala, Erdi Aroko estilo aldaketen barnean dago Leire, prerromanikotik hasi eta erromaniko estilorik eredugarriena zehar ojiba formen hasierara arte. Baina, behar bada, Leirek arkitekturaz duen gauzarik bereziena, bere burualdeko hiru zuloitarteen sabaiak altura berekoak izatean datza. Helmut Domke-k Europako gotiko arkitektura estudiatzean zionez, Alemanian egin zituzten gotikoaren azkenaldian hiru sabaiak altura berdinean jarriaz areto edo saloidun elizak, ordura arte Suezian Linköping hiriko katedralean bezala (katedral hori XIII. mendekoa da). Frantziaren Hego mendebaldeko adibide zaharragoak aipatzen ditu, Poitiers-go katedrala aipatuz. Baina, hala ere, hoiek baino lehenagokoa dugu Leireko parte zahar hori. Gero, era berezi hortan eraiki ziren zutoi klasikodun elizak Euskal Herrian XVI. mendearen lehen partetik eta euskal-gotikotzat ezagutzen dira.

Europako mendebaldean erromaniko estiloa hedatu geroztik, arte estiloak internazional bihurtzen dira, eta gotikoan oraindik gehiago ziurtatzen da jokera hori, herri kutsua gutituz joaten den neurri berean. Gotiko estiloa ordea, bide askotatik hartu zen, zeren Nafarroako erregeak harreman hertsiak bai zituzten Frantziakoekin, baina bestalde Nafarroan menpean zegoen Normandiatik ere berrikuntzak zetozten eta inglesak Laburdiren jabe ziren, Baionako katedrala eraikiz eta honen egiturak Iruinekoan kutsatuz. Bestalde, Cluny-ko monjeak erromanikoaren forma eredugarriak ekarri bazituzten ere, Cister-ekoek zer ikusirik izan zuten Iranzu eta La Oliva-ko Monastegiak eraikitzean gotikoaren berrikuntzak eskainiz. Hemen ere ezin esan arte estiloak berandu sartu zirenik.

Juan SAN MARTIN

En la erección de los grandes templos del Medioevo, y por consiguiente el desarrollo arquitectónico, fue decisivo el Camino de Santiago. Pero tampoco debemos olvidar la introducción de las grandes órdenes monásticas y el papel que jugaron los monarcas de la época. Entre estos podemos considerar a Sancho III el Mayor, de Navarra como el gran propiciador del arte románico en la Península, que, además de apartar a los árabes de la franja norte para abrir la gran vía Compostelana, fue quien trajo a San Juan de la Peña, que entonces pertenecía a Navarra, a los monjes de Cluny (considerada como la cuna del románico). El hecho se remonta al año de 1090. A continuación, Sancho Ramírez los introdujo en Leyre y de aquí pasaron a otros monasterios cercanos y lejanos, llevando la reforma monástica y la renovación artística. Sancho III y, por su iniciativa, sus hijos, propiciaron la construcción de los grandes tempos de San Antolín de Palencia, Jaca, Nájera, San Isidoro de León, San Martín de Frómista, etc.

En la transición de los estilos es necesario fijarse en el Monasterio de Leyre como un elemento clave. Aunque sus primeras noticias datan del año 848, sabemos que la parte más primitiva de su arquitectura actual son su cripta y la cabecera trazada de la etapa final del románico. Esta última partes es de
una sola nave, y bajo s
mento se halló el trazad
planta prerrománica, c
mente de influencia ca
La parte oriental de la a
tura de este templo, cript
tera, fue consagrada en 1
modo que el templo de
está dentro del proceso
tivo que va desde el pr
nico, hasta la concepción
más pura arquitectura r
para desembocar en los
del estilo ojival. Pero
todo, en su constr
conviene destacar su pa
mitiva, la que se eleva s
cripta, en planta de tre
con las tres bóvedas a la
altura. Característica mu
lar que en nuestro país se
ría con profusión en el
gótico vasco.

Si desde la implanta
estilo románico en el oc
de Europa las corrientes
cas tomaron un carácter
cional, esto se reafirma a
dentro del período del es
tico. Si bien las influencia
cas son muy complejas e
tro país, hemos de anotar
vías de importación, el
que de Navarra con las d
francesas, las posesiones
reyes navarros en Norm
la presencia del dominio
en Lapurdi (Labourd)
construcción de la cate
Bayona e influyendo e
Pamplona, más las refor
tercienses que se observa
grandes Monasterios de
La Oliva.

Pedro J. Barrutia-ren Mendeurrenean

Aurrekoan nioen bezala, Gasteizek bere zortzirehun urtebetetzeari "beti arte" esan berri dio. Ospakizun honen zenbait gorabehera aipatu nuen Urtarrilaren 4.koan. Baina munduak ez du atsedenik ezaguten eta 1982.an zehar mendeurren batzu ospatuko da gure Herriko zenbai sektoretan. Eta bati amaiera ematen diogun bitartean, besteei ongi-etorria egin beharrean aurkitzen gara. Hain zuzen ere, urte berrian idazten ari naizen lehen artikulua beste mendeurren bati eskaini nahi diot. Gatozen, bada, harira.

Euskarak zenbait idazle omendu nahi du aurten eta hoietako bat Pedro Ignazio Barrutia dugu. Amaitu berri diren Eguberrietan Euskaltzaindiak triptiko bat kaleratu du, honen bidez gure hizkuntzaren lehen erakundeak bere lagunei jai zoriontsuak opatzeko. Triptikoa Arabako Museoan dagoen flamendar batetik aterata da, Enrike Blesen eskolakoa eta hamaseigarren gizaldian egina. Jakin ahal izan dudanez, urtero honelako bat publikatu nahi du Euskaltzaindiak, euskal idazki zaharretatik atera daitezkeen zatirik egokienez apaindurik. 1981. ekoan honela dio triptikoak:

Belengo portalean
baturik oxalean,
kunearen ordeaz
daratza pesebrean.

Zeruak eta lurrak
zeureak izanik,
nola zatoz mundura
orren billoxik?.

Abere mutu biren
erdian jaio dana
bera adoratzera
zeruti jatsi gara.

Iru Errege Mago
izar baten atzean
bisitatzera datoz
dromedario gainean.

Jesusikori bear deutsat
billantziko bat kantatu:
adi, adi, adi, adi
adi ezazuz berba bi:
Azkonarraren atzamartxoa
ekarriko dot menditi,
begizkorik eztegizuen
bulartxopean isegi.

Eta kako edo parentesis artean: Pedro Barrutia, 1682-1759, irakur daiteke.

Zein da Barrutia hau? Bada, duela hirurehun urte jaiotako aramaixoar bat. Eta zer egin zuen gizon honek hainbeste denbora eman ondoren omen dezagun? Erantzuna hauxe da: antzerki obra bat idatzi zuen, euskal antzerkiaren historian ezagutzen den lehenengoeta lehenengoetakoa delarik. Erdi Harotik datozkigun Zuberoako pastoralak ezik Barrutiarena da —orain arte, behintzat— gure teatroaren kondairan agertzen den lehena. Beraz, euskal literaturari dagokionez, ba du arabar honek bere meritor ondo irabazia eta aurten egin dakiokeen omenaldi ederki etorriko zaiola uste dut, gure idazle zaharrak plazarazteko aurkerak gaurregung esukaldunengan —ikasleegan, batez ere— bere eragipen baikorra sentiera baitezake. Neri dagokidanez, idazle honen zenbait xehetasun ematen saiatuko naiz lerro hauetatik, gaurkoan biografiaren hildotik abiatzen naizalarik.

*1682.ko Uztailaren 3.an jaio zen Aramaion, bere gurasoak Pedro eta Catharina Basagoitia zirelarik, Sasikume dugu Pedro Ignazio. Ez da lehena familian, bere izeko Mariana Martin aitajaunaren "sasi alaba" baitugu, jaiotagirian irakur daitekeen bezala, **"fueron padrinos... escribano local y... beata"**, eransten duelarik,*

*Aramaioko orduko parrokian, Zalgoko San Martin.ean, bataiatu zuten eta lehen ikasketak Aramaion bertan egingo zituela pentsa daiteke. Aramaioko bazter liluragarriak ezagutuko zituen harutzaroko urte haietan. Dena dela, bere aitak ez zuela bertan behera utzi esan behar da, nahiz eta Pedro Ignazio bere aitaren emaztearen seme ez izan. Ez dakigu non egin zituen ikasketak eta zernolakoak izango ziren. Ziurtasun osoaz, berriz, hauxe esan dezaket: 1711.tik 1753.arte Arrasateko eskribaua izan zela eta arrasatearron onespena lortu ei zuen, orduko idazkietan degerren bezala. Era honetaz idazten zuen Barrutiak 1753.ko Irailaren 5.ean: **"...es notorio a V.S. se digne de excusar y exonerarle del nombramiento de essc.no, de los Ayuntamientos de V.S. que le tocaba por turno entrar el día de San Miguel próximo benidero..."***

*Era berean, Arrasateko Udalaren administratzailea izan zen ia bere heriotzako ordurarte, ondoko agirian irakur dezakegun legez: **"...Dn. Martín Joseph de Barrutia, Administrador de los efectos y rentas de esta referida villa, que fue nombrado por ella por muerte de Dn. Ignacio de Barrutia, su Padre Mayordomo que fue..."***

*1713.ko Abenduaren 7.an Maria Luisa Humendiarekin ezkontzen da Arrasaten, seme-alaba asko izan zutelarik. Arrasaten bertan hil zen 1759.ko Urriaren bostgarren egunean. Eliza Nagusian izan zen lurperatua, **"con Honra Maior"**.*

*Izan al zen Barrutia antzerki lanaren benetako egilea? Hala, aitzitik, ez al da kopiatzaile bat besterik izango? Egia esateko, puntu hau ilunpean dago oraindik. Agian, noizbait zalantza hau argitu ahal izango da. Bitartean, Barrutiari emango diogu **"Gabonetako Ikuskizuna"** izeneko obraren aitatasuna.*

Ez naiz, lehen esan dudan bezala, obraren nolakotasunik aipatzen arituko. Beste behin egingo dut. Barrutiaren gaineko gai honek idazten jarraitzeko aukera ematen baitu. Dena dela, zera adierazi nahi nuke gaurko honetan: obra hau Arrasaten antzezteko izan zen idatzia, bertan azaltzen diren pertsonaiei bagagozkie. Ez dakigu antzeztu zenenz. Bai, ordea, izena gogoratzen ez dudan Arratiako antzerki talde batek duela zenbait urte Arrasaten eta Aramaion obra aurkeztu zuela. Aramaion izandakora joan nintzela ba dut gogoan. Baita emanaldia ez zela egin ere. Zioa? Ikuslerik eza.

Aurten Pedro Ignazio Barrutia jaio zeneko hirugarren mendea ospatzen ari garela, interesgarria izango litzateke obra hau agertokietara eramatea. 'Ez al dugu Euskal Herrian "Gabonetako Ikuskizuna" antzezteko prêst dagokeen talderik aurkituko?

José Mari VELEZ DE MENDIZABAL

Unas celebraciones dan paso a otras. Y así sucesivamente. Cuando aún coletean las últimas actividades programadas para el octavo Centenario de Vitoria, se da paso a un nuevo período en el que —entre otras— conmemoraremos el tercer centerario del nacimiento de un alavés, que ha dejado escrito su nombre en la Historia de la Literatura Vasca. Se trata del aramaixotarra Pedro Ignacio de Barrutia, quien
nacido el 3 de Julio de 1
en Mondragón el 5 de
1759, villa en donde de
cargos de escribano y a
durante más de cuarenta
natural de Pedro de Ba
harina de Basagoitia, co
monio con la mondrag
Luisa Humendia el 7 de
de 1713. A su muerte fu
en la Iglesia Parroquial
localidad guipuzcoana
Maior".

"Gabonetako Ikuskizuna"
para la Noche Buena" e
esta obra, escrita para s
tada en Mondragón. La
ciones realizadas hasta
han dado respuesta sobre
a ofrecer en alguna ocasi
muchos años hubo un gr
tro —creo recordar del va
tia— que presentó esta ob
dragón y Aramaiona. N
podido asistir a la función
mera de las poblaciones
desplacé a la villa natal
para poder disfrutar con
de auto sacramental, y cu
mi desilusión al ver que
la sesión... por no encon
local más allá de tres e
Posteriormente no he ten
de aquel grupo.

Ahora se cumple la e
mencionada y conocien
Real Academia de la Len
junto con la Diputación
vesa y el Ayuntamien
maiona, tienen la intenc
nizar una serie de actos
tema, ¿no habrá un grup
dispuesto a llevar a esce
bajo en verso, conside
muchos como una autén
teraria?